

DOINA JELA

**PE CONT
PROPRIU**

Jurnal (1989-1995)

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

14 iunie

Știrile de dimineață. Situația în capitală este sub controlul armatei. În Piața Universității sunt mineri. Guvernul le mulțumește. În Cehoslovacia a ieșit Havel cu mai mult de jumătate din voturi. În Bulgaria a ieșit partidul socialist, fostul partid comunist.

Spuneam aseară că ne-a îmbolnăvit Ceaușescu. Dar legionarii din anii '40? Și apoi, dacă rămâne de aflat cine i-a îmbătat și drogat pe cei care au devastat Televiziunea (distrugeri de proporții mai mari decât în zilele lui decembrie), se pune totuși problema de ce televiziunea? Pentru că ea este cea care a continuat să mintă cu bună știință și maturitate, după ce oamenii nu mai voiau minciuni. Este un bun prilej pentru Iliescu să limiteze libertatea presei. Pentru o nație civilizată, deprinsă cu informațiile contradictorii și indiferentă la ele, presa nu e periculoasă. Dar la noi ea ajută nu să discerni, ci umoral, să întunece mințile și să incite la violență. În fond, toate ziarele care au atacat Televiziunea au avut o contribuție la evenimentele de ieri. Cu atât mai mult cu cât Televiziunea n-a ținut cont de niciun atac verbal. Cum n-a ținut nimeni cont nici de scrisori deschise, nici de avertismente, nici de rugăminți. Iliescu trebuie să dea de mâncare și să interzică presa, dacă vrea să aibă liniște. Presa o s-o interzică ușor – iar de mâncare, dacă n-o să aibă de unde să dea, nici n-o să aibă nimeni unde să facă scandal.

Ieri, 14 [iunie]. 600 de arestați. Cei sub 14 ani vor fi dați părinților. Cei peste această vârstă, dacă se constată că au fost responsabili, vor fi deferiți justiției.

Un tânăr care declară că a fost drogat la PNT.

„Octavian Paler, acest individ pătat, cu pana lui otrăvită.”
„Octavian Paler, Liiceanu, Paleologu sunt oameni de litere, dar să-și vadă de literele lor.”

Declarația Frontului: Autorii morali, să fie nominalizați autorii morali.

Ce se întâmplă la Timișoara? Nimic. Se spune că Rațiu a încercat să fugă. La PNT și PNL s-au găsit droguri și arme, deci vor fi desființate. *România liberă*, Grupul de Dialog Social destabilizează.

Se spune că la Timișoara, comandantul garnizoanei a cerut ca minerii să plece din Piața Universității ca altminteri ei bombardează.

15 iunie

Deci mai ales tineri. Poate peste câteva sute de ani, istoria o să rețină ca explicație doar tinerețea lor, dar de aici, de aproape, lucrurile se văd altfel. Cine a vrut să-i adune de pe străzi a cercetat mai întâi cataloagele și au văzut că erau de-alde Ciuntuc, de-alde Nicioală, Tuca. Adică tipi fără familii, cu sute de absențe, cu note mici, repetenți. Ce a însemnat în ultimii zece ani la noi să n-ai familie, să nu muncești, să nu mergi la școală, să nu înveți? Când toate astea deveniseră chiar minciuni goale: asta a însemnat să refuzi minciuna. Până și faptul că nu se spălau și nu se tundeau era un refuz al minciunii necesare adaptării. Nu li se mai spunea nicăieri niciun adevăr. Sau, dacă se mai strecura câte unul, acela era mânjit de vecinătatea minciunii. De ce îi este consubstanțială minciuna comunismului? Pentru că fără muncă nicio societate nu se ține. Dar munca trebuie plătită prost, ca să nu asigure o excesivă bunăstare. Munca plătită prost era făcută fără convingere. Era nevoie aici de intervenția propagandei și a îndocrinării despre virtuțile în sine ale muncii. Propaganda însă nu mai avea efect. Era atunci nevoie de minciuna care să exagereze eficiența acțiunii propagandei asupra muncitorului și a producției sale. Cel care știa că asupra lui propaganda nu are niciun efect pentru că producția lui e proastă trebuia mințit că numai asupra lui nu are efect, că vecinul muncește cu convingere și dă producție bună. Vecinul, la rândul-i, știa că, în ce-l privește, nu-i adevărat, dar că trebuie să întrețină această minciună care se pretinde adevărată, despre vecinul lui. Se ajunge la paradoxul că toți știu despre ei înșiși adevărul, dar nu-l spun și minciuna este singura eficientă în stabilitatea sistemului.

Or, o minciună despre care nu se spune că e minciună devine adevăr – un fel de adevăr de serviciu. La paradoxul că ți se cere nu să muncești, ci să nu spui că nu muncești, deși fiecare în parte știe acest lucru. Deci nu mai rămâne decât o singură exigență și nu se mai exercită asupra ta decât o singură presiune. Consimțământul la minciună. Există un comunism, cel teoretizat de clasici și unul popular, în aforisme și bancuri. Cel mai scurt este acesta: Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc. Dat mai devreme sau mai târziu, toți indivizii ajung victima acestei complicități. Nu se știe cine sunt „noi” și cine „ei”. Dovadă omogenizarea și egalizarea care a dus aproape la război civil în zilele astea. Cine s-a bătut cu cine aici? Oameni nediferențiați social și nici politic.

Cei neînregimentați în sistem, cei foarte tineri sunt cei care „nu înțeleg necesitatea”. Dar nici n-o pot schimba. Pot doar să-i dea foc, cum au și făcut. Huliganismul despre care se vorbește nu este decât faza primitivă a revoltei proletariatului de care vorbea Marx, cea a distrugerii uneltelor, ca instrumente ale exploatării. Revoltă asemănătoare cu practicile magice ale neutralizării, nu a dușmanului, ci a simulacrului, simbolului său.

16 [iunie]

Bravo, Mircea Dinescu! Din partea Uniunii Scriitorilor – protestăm împotriva vânătorii de intelectuali, împotriva violării instituțiilor și ziarelor. Să se reînființeze ziarul. Să se termine cu demagogia. Să se arate ce s-a întâmplat și pe 14.

Rațiu, bătrân, încercănat, speriat: N-am crezut că fac rău. Eu credeam că... toți credeam că... și dl Iliescu e anticomunist și... speriat, mic, laș, își cere iertare. Vrea să plece și și-a adunat în grabă câteva lucruri, dar... și nu papion, și nu picior peste picior, și nu „voi lupta până la ultima picătură de sânge ca oamenii să aibă dreptul să nu fie de acord cu mine”. Nu. El voia să lupte, dar acum, că-i așa, pleacă.

13 iulie

60 de mii de oameni, manifestație pentru eliberarea lui Marian Munteanu. Guvernul răspunde că nu intervine în treburile justiției și nu poate face nimic. O lozincă și un portret uriaș al lui M.M.

15 august

N-am mai scris în caietul ăsta de luni de zile.

Nici ca să rectific unele notații care proveneau din zvon. De pildă, că Rațiu a fugit din țară. Fiindcă n-a fugit. Iar demențele din 13–14–15 iunie nu par să fi fost decât încercarea de a lichida cele două principale, deși slabe, partide de opoziție și foarte puternica presă de opoziție. Minerii și „minerii” au distrus doar la *România liberă*, 22, *Expres* și *Zig-Zag*. Adică sedii ale publicațiilor pe care oamenii de rând nu le citesc. Pot afla despre ele doar de la TV. Pe 3 august, Marian Munteanu a fost eliberat. Va fi judecat în libertate. A izbucnit un conflict între Irak și Kuwait. Iar eu acasă, chinuită de îndoieli. Nu mai sunt iarăși sigură că gândesc bine. Nu mai sunt sigură nici că să-ți pui problema dacă „gândești bine” e bine. Adică într-o împrejurare de confuzie firească a minții, te lupți cu mintea să limpezești confuzia. Acesta e un demers cu direcție înainte. Eu mă îndoiesc de posibilitățile minții, adică fac un pas înapoi și cercetez, nu confuzia, ci mintea, bănuind-o de confuzie și greșală, anormalitate și semn de demență. Pentru că-mi pun problema dacă „gândesc bine”, ceea ce presupune că pentru mine există un singur mod bun de a gândi, care duce la o singură opinie asupra lucrului respectiv care să fie adevărată, anume cea contrară opiniei la care am ajuns eu.

În plus, mă suspectez de *double think*, adică de a avea o opinie intimă pe care nu mi-o cunosc și de una publică pe care mi-o explic, mi-o detaliez, mi-o argumentez în polemică cu alte opinii.

Pavel Chihaia – scriitor român plecat din țară în '78. Are vreo 68 de ani¹. Te uimește la el libertatea de spirit, care se bazează pe încrederea în spirit. Un om căruia propria experiență de viață nu i-a oferit prilejuri de automatizare – are încredere în mintea lui, și-o orientează înspre în afară, o folosește ca instrument de cunoaștere a realității exterioare, nu o întoarce asupra lui însuși cu suspiciunea că ar fi un instrument inapt pentru cunoaștere. Astfel că și-o poate trimite să tatoneze exteriorul, lumea, omul ne-cunoscut, așa cum își folosește somnul mustățile alea sensibile. În care are încredere. Pe noi mustățile ne-au înșelat 40 de ani și le ținem strâns lipite de bot. Îmi vorbește de *prévenance*, termen care desemnează însușirea de a asculta mai mult decât a vorbi – de a intui direcțiile și accentele gândirii celuilalt, pentru a-l cunoaște și a merge pe ele, a-i fi pe plac și a comunica. Scopul nu e cunoașterea de sine, ci așezarea sinelui într-un raport de comunicare cu celălalt – pentru a nu mai fi singur. După ce îți intuiește harta interioară, îți spune și ce nu-i place la tine: ce atitudine, ce opinie.

Cu I.R. lucrurile stau altfel. Îi povestesc, de exemplu, cum am vorbit despre o casă care a fost, să zicem, a lui M. Sadoveanu. Cum eu i-am spus lui P.C. că nu știu nimic despre această casă. De ce nu i-ai spus că nu te interesa? Pentru că mă interesa! De ce te interesa? Nu știu, din respect pentru... cultură. Respectul tău pentru cultură e formal... etc. etc. Dialogul n-are ca scop cunoașterea persoanei, fie ea și ușor snoabe, sau chiar foarte snoabe, pentru a te angaja pe liniile de forță ale snobismului ei, ci cunoașterea snobismului respectiv pentru a-l corecta, pentru a-l transforma în ceea ce ți-e ție familiar.

¹ Pavel Chihaia (1922–2019), prozator, eseist, istoric de artă medievală, autor al unei opere ample și valoroase. De origine constănțeană și atașat de această origine a lui, a revenit la Constanța cu ocazia fiecărei vizite în România, imediat după căderea comunismului.

Nesiguranța de mine care începe să mă roadă imediat ce pentru un timp mai îndelungat părăsesc unicul teren unde mă simt ceva mai sigură: literatura mea. Și eu n-am mai scris literatură de o vreme.

Dar revenind la Pavel Chihaia și la toți cei scăpați din laboratorul comunismului românesc. Sentimentul că au un caracter, o moralitate, un curaj „civic” cu nimic mai bune ca ale celor rămași aici, ci, pur și simplu, ele sunt mai puțin deteriorate, pentru că nu le-au fost puse la încercare. E foarte greu pentru el să înțeleagă ce s-a întâmplat aici și ce-a ieșit din noi, deși mie mi-e evident că din el, dacă rămânea aici, putea să iasă ceva la fel de rău. Un universitar laș, flexibil, politicos. Curat, pentru că n-a turnat nimeni peste el găleata cu lături. Totul îmi trezește o admirație invidioasă.

16 august

Încep să contracarez singurătatea de dimineață scriind în *Jurnal*.

De două ori mi-a fost antipatic Florin Mugar. O dată când, chemat la radio să-l evoce pe Marin Preda, s-a evocat pe sine; a doua oară când în calitatea lui de critic al TV a fost chemat la o masă rotundă pro și contra TV și, spre deosebire de articolele din revistă (care?), a fost foarte... cumsecade și a scădat-o.

Despre prima situație. Văd că la fel îl evoc eu pe Pavel Chihaia. Nu pot să vorbesc cu interes decât despre mine însămi.

Aseară i-am adus pe copiii lui N. la îmbăiat. Cinci farfurii, cinci pâinișoare, cinci furculițe, cinci pahare, pe urmă cinci capete de tuns, cinci perechi de picioare de frecat. O femeie cu cinci copii nu mai are nicio problemă. Toate problemele pe care le are sunt, adică, adevărate. O înțeleg pe Ștefania C., cu opacitățile ei. Ba chiar cu antipatia ei. Din mijlocul a cinci copii viața se vede cu totul altfel.

17 august

Nu știi prin ce s-ar explica nefericirea noastră dacă am fi în altă parte, probabil bătrânețe, singurătate boală, moarte etc. – dar mare parte din ea acum se explică prin aceea că suntem *de aici*. Aș vrea să nu mai deschid un ziar sau o revistă trei luni și tot ce se întâmplă cu noi și în jurul nostru să-mi fie inteligibil și explicabil cum îi era lui P.C. Aș vrea să nu mai fiu eu, ci altcineva. Sunt ca o moară care are în față mereu mai mult de măcinat decât capacitatea ei. Și la fel e vânzătoarea de la chioșc cu o coadă mare pe care n-o s-o termine niciodată, la fel gunoierul, la fel măturătorul, la fel țăranul. Totul mă depășește. Și vine moartea care mă va găsi în fața unui morman uriaș de chestii aruncate una peste alta, neterminate, neînțelese, care m-au depășit. Când am să zic: Cu atât mai bine. Și așa nu știam cu ce să încep.

Nu reușesc să mai duc un gând până la capăt, sau, mă rog, până la a înțelege ceva din el. Nu reușesc măcar să-l mai formulez. Totul rămâne la stadiul de dispoziție proastă. Nici întrebări nu mai formulez. Și dacă dispoziția e întrebătoare, știu că și așa n-o să le răspund. Iar din câte am de făcut concret, nu mă apuc de nimic, neștiind de ce să mă apuc. Când fac ceva care are o consecință rea, nu-mi mai amintesc ce îndreptățire am avut să fac ceva-ul ăla și nu mă pot concentra să-mi amintesc dacă puteam sau trebuia să nu-l fac.

Absența lui X deprimantă, prezența lui împovărătoare. Nu aprofundez nici o stare, nici pe cealaltă.

Adam Michnik zice: analogia este una dintre cele mai mari slăbiciuni ale spiritului omenesc. Să încerci să te descurci în situații noi raportându-le la cele vechi și căutând soluții similare. Trebuie să fii tu singur, neîmpovărat și neobstrucționat de analogii, în fața problemei singure, fără haloul de analogii de viață sau livrești, dar probabil că lucrul este imposibil și e semnul că ai mai mult în spate decât în față.

19 august

Am citit niște povestiri ale lui Singer. Un personaj spune: „Oricum nebunia ne amenință pe toți”. Partea cea mai fragilă a ființei noastre, care nici măcar nu știm unde-i localizată.

Singer spune: Un bărbat și o femeie nu se pot înțelege, pare deasupra oricărei îndoieli imposibilitatea asta.

24 august

Ieri a fost 23 august. A aniversat discret ziarul *Azi*, anunțând că se împlinesc 46 de ani de la ruperea alianței hitleriste și alăturarea noastră de armatele Națiunilor Unite. Când te gândești că biata Tinca Telehoi¹ a murit făcând pe stadion spectacole omagiale... Știți sărbători naționale românești care să dureze mai mult de 40 de ani?

N-avem simț tragic fiindcă n-am întâlnit tragedia. Tragicul înseamnă să te izbești de stânca destinului. Noi știm foarte bine să fentăm destinul și să evităm în ultima clipă ciocnirea. Tragicul lipsei de tragism e tot un tragism?

26 august

Am văzut aseară *Căința*. Film gruzin. Nu există de la Dostoevski încoace poveste rusească unde să nu fie o spovedanie și o discuție cu Diavolul. Aici, spovedania fiind falsă, e făcută chiar Diavolului. Adică tipul se duce la preot, dar spovedania lui nefiind autentică și căința nefiind profundă, preotul se transformă în diavol. Aici e un moment interesant. Tipul spune: Nu mai deosebesc binele de rău; am o înclinație specială de a ierta tot: mârșăvie, lașitate, trădare, desfrâu. Sunt deci prea bun, iert. Diavolul îi răspunde: Nu-i adevărat, nu ierți niciun rău care ți se face ție. Te ierți tu pentru răul

¹ Profesoară de educație fizică și gimnastică foarte talentată, solicitată pentru grandioasele coregrafii din spectacolele omagiale din vremea comunismului, pe stadionul din Constanța, evocată în *Televizorul de noapte*.

făcut altora. Tipul nu mai are deci puterea de a se căi, de a renaște, ca Raskolnikov (pe care îl ajută iubirea Soniei de altfel) – și atunci cel care plătește e fiul lui. Acesta se sinucide, ajutându-l astfel pe taică-su să trăiască profund durerea și remușcarea. Scena finală e uluitoare. Cea mai neașteptată și în același timp cea mai firească. Exact ca aceea din *O iubire de modă veche*, tot rusesc. Rușii, neam capabil de renaștere. Românii, popor sinucigaș (zicea Cioran).

Din Piața Universității. Tulburări publice pe 23 și 24 august. Continuă și azi.

27 august

Iată, în fine, cuvintele de la sfârșitul filmului *9 săptămâni jumate* – care speram să dovedească nebunia personajului. Cristian T., care le-a copiat pentru mine, pretinde că nu dovedesc așa ceva. [...]

4 septembrie

O discuție a lui Cici D. cu un târg-mureșean despre unguri, despre ce s-a întâmplat în martie acolo. Cici D. (punând bine întrebările): Ce crezi că-i irită pe români la unguri, ce trăsătură a lor de caracter? Și asta, cinstit și cu spirit de observație, zice: Să-ți dau exemple. Uite, tu ești prieten cu un ungar, zice, mergi cu el pe stradă și-i spui: uite, mașina aia, Toyota, e frumoasă. El: Ei, nu e chiar așa frumoasă, că n-are nu știu ce și nu știu ce, vezi femeia aia de colo? Uite ce frumoasă e! Ai văzut că am dreptate? Și tu-i zici: Păi, nu despre asta era vorba. Aa, da, zice ungarul, nu despre asta era vorba, dar... Au și un tic verbal: aa, știu că nu despre asta era vorba. Au un fel de a se comporta în discuții, tu le dai dreptate când susțin ceva și pe urmă susțin altceva și spun că tu le-ai dat dreptate. Și tu rămâi perplex. Ah, da, bine că nu despre asta era vorba. Dar când îți spun că tu ai zis asta cu puțin înainte, rămâi perplex așa, nu mai știi ce să zici.